

Горин Володимир Петрович

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Тернопільський національний економічний університет

ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є посилення уваги з боку усіх суб'єктів економіки, а особливо держави до потреб розвитку людини та задоволення її інтересів. Антропоцентричний характер економічної системи, превалювання інтересів та потреб окремого індивіда над інтересами держави розглядаються сучасною економічною наукою як аксіоми, що не потребують доказової бази. В теперішній час на зміну ідеології соціальної держави приходить концепція інклюзивного стійкого зростання, що передбачає досягнення суспільного та економічного прогресу за рахунок максимального включення усіх членів суспільства в економічні відносини, справедливий розподіл ресурсів та благ у суспільстві, подолання прірви між багатими і бідними, рівні можливості у доступі до суспільних благ.

До пріоритетів інклюзивного розвитку держави належить забезпечення рівності прав і можливостей жінкам і чоловікам в усіх сферах життєдіяльності. Інструментом вирішення цього завдання є гендерно-орієнтоване бюджетування. Під ним розуміють застосування комплексного гендерного підходу в бюджетній політиці та бюджетному процесі, яке передбачатиме розподіл бюджетних коштів у відповідності до гендерного принципу, що поряд із іншими перевагами, веде до посилення прозорості та підконтрольності використання бюджетних коштів.

На думку сучасних науковців, формування структури видатків бюджету з урахуванням елементів гендерно-орієнтованого підходу дасть змогу провадити повноцінну бюджетну реформу, змінити пріоритети бюджетного фінансування, а саме фінансувати надання якісних послуг замість утримання бюджетних установ, підвищити ефективність використання бюджетних коштів завдяки врахуванню потреб чоловіків та жінок, осіб вікових категорій та соціальних груп [2]. Широко використовуване в інших країнах, гендерно-орієнтоване бюджетування має на меті зробити гендерний підхід до управління ресурсами бюджету одним із обов'язкових принципів національної економічної політики. Воно дає змогу не тільки вирішити широке коло питань соціальної політики, але й формує рівні можливості для усіх членів суспільства та забезпечує його розвиток. В цілому, впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування має позитивні наслідки у наступних аспектах:

– економічному, адже за рахунок більш ефективного розподілу наявних бюджетних ресурсів формуються умови для підвищення темпів економічного розвитку як окремих територій, так і держави в цілому;

– соціальному, адже через спрямування коштів на конкретного споживача благ, що передбачає гендерно-орієнтоване бюджетування, можливо підвищити якість фінансованих з бюджету послуг для населення; вирішити проблеми гендерної нерівності, дати стимул для проведення гендерно-чутливої політики;

– суспільно-політичному, оскільки гендерно-орієнтоване бюджетування передбачає посилення підзвітності й прозорості діяльності органів влади, а також проведення громадської експертизи нормативно-правових актів на предмет наявності гендерних диспропорцій, підвищення поінформованості й залучення громадськості (зокрема, жінок) на прийняття рішень у бюджетному процесі. Таким чином, впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування свідчить про поглиблення демократизації управління бюджетними ресурсами.

Основними елементами гендерно-орієнтованого бюджету виступають:

– гендерний аналіз бюджету, покликаний дати відповідь на запитання, як бюджетні програми впливають на гендерну рівність, чи задовольняють вони потреби різних суспільних груп. Аналіз реалізують у кілька етапів: визначення гендерних проблем у певній сфері діяльності (аналіз ситуації); збір інформації (вихідних даних про бюджетні програми); проведення гендерного аналізу діяльності (заходів, послуг) в рамках бюджетних програм; гендерний аналіз видатків бюджету за програмами; оцінка результативності видатків у напрямку розвитку гендерної рівності та формування рекомендацій з її посилення;

– розробка та внесення змін до чинних бюджетних програм для того, щоб забезпечити більшу гендерну рівність при розподілі коштів бюджету. В рамках цієї складової гендерно-орієнтованого бюджетування слід також передбачити проведення моніторингу та оцінювання, як новації у бюджетних програмах впливатимуть на гендерні показники;

– системна інтеграція гендерно-орієнтованого бюджетування у процеси планування і виконання бюджетних показників. Вона передбачає врахування гендерного підходу на усіх етапах бюджетного процесу, зокрема, врахування інтересів суспільних груп при формуванні пріоритетів бюджетної політики; наявність у бюджеті бюджетних програм, покликаних підвищити соціальну та гендерну рівність); передбачення при розробці усіх бюджетних програм таких завдань, які спрямовані на усунення існуючих проявів нерівності між жінками і чоловіками, іншими групами населення; доповнення переліку результативних показників гендерно чутливими показниками виконання бюджетних програм; урахування соціального і гендерного аспектів при аналізі виконання програм,

забезпечення усунення проявів гендерної нерівності; підготовка звітності про виконання бюджетних програм з урахуванням гендерно-чутливих показників.

Впровадження гендерно-орієнтованого підходу до планування бюджетів вимагає певних передумов: підтримки органами місцевого самоврядування спеціальної політики гендерної рівності та розуміння інструментів її реалізації; наявності політичної волі щодо інтегрування гендерної проблематики до бюджетних програм; наявності відповідної гендерно-дезагрегованої статистики (статистики у розрізі чоловіків та жінок, сільського та міського населення), яка дає змогу краще оцінити проблеми та розробити рекомендації для виправлення гендерної асиметрії та дисбалансу; інформаційної та просвітницької роботи щодо змісту та переваг гендерно-орієнтованого підходу до бюджетування; наявності реальних інструментів залучення чоловіків та жінок до процесів бюджетування [1, с. 14-15].

Не зважаючи на інноваційність, гендерно-орієнтоване бюджетування має приклади успішного впровадження в Україні, зокрема при складанні бюджетів у Вінницькій, Херсонській, Полтавській, Волинській, Чернівецькій областях. Прикладом застосування такого підходу до планування видатків бюджету стало вдосконалення програм фінансування позашкільної освіти з міського бюджету Житомира. Ґрунтовний гендерний аналіз потреб дітей та підлітків шкільного віку виявив, що запропоновані позашкільною освітою види занять та гуртків не відповідають їх запитам, що знижувало показники охоплення позашкільним вихованням. Результати аналізу стали підставою для внесення змін до програми надання позашкільної освіти та відповідних видатків міського бюджету. Відтак, показники відвідуваності дітьми шкільного віку гуртків та клубів позашкільної освіти значно підвищились [1, с. 44-47].

Проведення гендерного аналізу видатків міського бюджету м. Нижні Плавні на охорону здоров'я стало підґрунтям для внесення змін в організацію діяльності медичних закладів: було сформовано відносно рівні за чисельністю та статеві-віковим складом територіальні лікарські дільниці; підготовлено матеріали для внесення змін до процедури укладення договорів, розроблено ефективніший механізм фінансового стимулювання роботи лікарів і молодшого медичного та допоміжного персоналу відповідно до гендерно-вікової структури окремої дільниці. Новації були враховані при складанні бюджетних програм фінансування охорони здоров'я, що дало змогу підвищити якість медичного обслуговування.

Гендерний бюджетний аналіз з внесенням змін до бюджетних програм зазвичай застосовується у галузях соціального захисту населення, зайнятості, при реалізації освітніх, екологічних програм, наданні медичних послуг. Втім,

впродовж тривалого часу така практика мала дещо епізодичний характер та здійснювалась зусиллями громадських активістів. Із прийняттям у 2018 році Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року урахування гендерного компонента у державному управлінні, в тому числі у бюджетній сфері має набути системного характеру. Відповідно до завдань Програми, за період її виконання передбачене проведення гендерно-правової експертизи вітчизняного правового поля, вдосконалення статистичної звітності в контексті використання показників у розрізі статей та різних соціальних груп; врахування гендерного компонента при проведенні реформ та складанні програм соціально-економічного розвитку на рівні держави та окремих регіонів; розробка механізмів реалізації прав на захист від дискримінації та вирішення гендерних проблем.

Таким чином, можемо констатувати, що гендерно-орієнтований підхід до бюджетування володіє низкою вагомих переваг, які актуалізують його широке впровадження у вітчизняну практику складання і виконання бюджетів. Він дає змогу не тільки знизити гостроту проблем нерівності у доступі до бюджетних послуг, дискримінації за статевою, соціальною чи іншою ознакою, але й виступає дієвим інструментом підвищення ефективності використання коштів бюджету й демократизації процесу управління державними фінансами.

Список використаних джерел

1. Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика: Метод. посіб. К.: ФОП Клименко, 2016. 92 с.
2. Даудова Г. В., Тукешева Т. Д. Упровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2(57). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/2/04.pdf>